

CONTEMPORANUL

Revistă științifică și literară

iese de două ori pe lună,

redactor *Ioan Nădejde*.

No. 18 an. III.

Iași 1884.

Privim ca abonați pe D-nii ce vor bine vroi a primi
două numere unul după altul.

Vechea mare năuntrică africană.

Geografii și istoricii vechi ne-au lăsat știri foarte lămurite despre o mare care, înainte de nașterea lui Hristos, se întindea departe în Libiea. Cei vechi o numeau golful cel mare al Tritonului. Herodot și Scylax au descris locul unde se află, lungimea acestui braț de mare, strămoșoarea prin care ieră în legătură cu Mediterana, o insulă Phla pe care apele cînd o acopereau cînd o lăseau uscată. Cite-vă sute de ani după aceștia Ptolemeu descrie izvorul, cursul, gura unui riu mare care se vărsă în goli. De două ori arată a nume unde se află acea baie.

Față cu asemenea mărturii așa de limpezi și de potrivite între dîsele s'ar fi părut că nu mai rămîne loc pentru discuții asupra mării năuntrice din Libiea. Alt-feliu a fost înse. De două sute de ani de cînd se tot fac cercetări și se publică, dar nici n'au reușit să afle unde a nume ieră golful de care ne vorbesc cei vechi.

În timpul din urmă după cercetările doctorului Shaw și ale altora, precum Renell, Granville-Temple, Tissot și Guérin, se credea că șoturile au comunicat, în perioada istorică, cu Mediterana și că au format baiea cea mare a Tritonului. Comandantul Roudaire prin inundarea părților joase ale Saharei n'avea alt scop de cit de a reînființa marea pomenită de Herodot și de Scylax: „Cercetînd toate documentele topografice ce avem despre basenurile șoturilor, zicea comandantul Roudaire, ne încredințăm că a-

ceste basene erau o dinioară în legătură cu Mediterana și formau un golf numit golful cel mare al Tritonului, că acest golf s'a secat pe la începutul erei creștine, după ce se formase un istm care l'a despărțit de mare, că, în starea de astăzi a lucrurilor, ar' fi de ajuns să se sape un canal care se lege basenul șoturilor cu golful de Gabes pentru a reînființa marea cea secată "

Cercetările făcute de la 1874 în coace au dovedit că fundul șotului Gerid (în Tunisia) este mai sus de cât nivelul mării,— fapt ce nu se potrivește cu presupunerea că a făcut într'o vreme parte din marea Tritonului. Totu-și Roudaire chiar la 1877 tot susținea părerea sa.

În 1878 a fost trimesă altă expediție și chiar Roudaire s'a văzut nevoit a mărturisi că cercetările n'au dat nici o dovadă că șoturile au format cînd-va marea pomenită. Fuchs încă de pe la 1874 aflase că istmul de Gabes, sau *pragul* de la Gabes, nu ieră format din aluviuni și năsipuri aduse de curînd, dar din piatră de năsip, din gips și din piatră de var; a mai aflat că acest prag se înalță peste nivelul mării cu 46 de metri. Ba chiar s'au găsit remășiți de locuinți omenești chiar pe acest prag, deci marea interioară descrisă de Hérodote și de Scylax nu putuse să se afle acolo.

Descoperirile făcute în cei doi din urmă ani în Tunisia au arătat că se află în năuntrul țerei un basen hidrografic nou, al locului Kelbiah, care basen cuprinde toată partea mijlocie a podișului tunesian și șesul Kairuanului.

Un riu aproape necunoscut până acuma se coboară din Tebesa și se varsă în golful Hammamet între Suza și Erghela. La o depărtare nu tocmai mare de la țerm se află lacul Kelbiah străbătut de fluviu, care între lac și golf se arată sub forma unui canal de scurgere prin care se duce în marea apa ce se ridică uneori prea sus în lac.

În noemvrie 1881 am făcut parte din comisiunea însărcinată cu cercetarea regiunii de la nord de Kairuan. Începuseră ploile și canalul care leagă locul Kelbiah cu marea ieră plin de apă. Îmi trecu prin gînd că întinderea de apă ce aveam înaintea ochilor ieră remășița mării Tritonului. Nu aveam texturile scriitorilor latini și greci. Nu se făcuse nici o descoperire geografică însemnată, știeam înse că presupunerile învățaților, că marea Tritonului trebuia să fi fost ori la Gabes (în Tunisia) ori pe la Berenicea (în Tropolis), nu se potriveau cu datele cunoscute. De aceea am cercetat cu deamăruntul cum ieră pămîntul în jurul lacului Kelbiah și hidrografia Tunisiei centrale. În iulie 1883 am publicat un studiu pentru a face cunoscut că am descoperit un fluviu mare în Tunisia, (fluviu despre care nu aveam geografii cunoștiuță)

și că acest fluviu nu putea fi de cît fluviul Triton despre care a scris Herodot, Scylax, Pomponius Mela și Ptolemeu, în sfîrșit pentru a dovedi că golful Tritonului în care se varsă acest fluviu nu numai a fost o dinioară, dar chiar iese și acuma în mijlocul Tunisiei.

Cînd am căutat ce spun autorii vechi în texturile lor, mare mi-a fost mîerarea, aflînd că de cînd se discută despre marea interioară, texturile vechi au fost ori reu cetite ori ne-complect. Locul în care Scylax spune unde iese marea Tritonului, și care face parte din descrierea iese, nici nu fusese cunoscut; textul lui Pomponius Mela îl traduseseră reu. În sfîrșit, din două table ale lui Ptolemeu cari vorbesc despre fluviul Triton și despre lac, una nu fusese citată nici o dată; cealaltă, deși foarte lămurită, fusese botozată de neînțeleasă.

Înse chiar de pe texturi numai tot iese peste putință să nu se vadă lămurit unde trebuia să fie lacul Triton.

Herodot și Scylax ne spun că golful Tritonului se află la nord de Suza, nu în drept de Gabes.

Lacul Triton după Ptolemeu și Pomponius Mela nu-i de cît lacul Kelbiah, așezat la nord de Suza.

Fluviul Triton nu-i de cît fluviul descoperit de curînd în Tunisia și pe care ar trebui să-l numim Triton.

Scylax pune baiea Tritonului la nord de Hadrumet și de Thapsus (Suza și Mehedia). În alt loc zice: „Se află la Sud de Neapolis și formează fundul unui golf mare cuprins între Neapolis și Hadrumet.“ Mannert arată cît de însemnat iese acest loc din Scylax, căci acest scriitoriu ne-a vorbit cel dintîiu despre fundul de golf pe care-l numește Sirta cea mică.

Golful Tritonului, cum ni-l descriu Scylax și Herodot, comunica printr'un canal strîmt cu marea: la începutul canalului iese insula Phla; baiea iese din jur în prejur de 1000 de stadii: într'însă se varsă un fluviu mare numit Triton.

Lacul Kelbiah nu-i pus în hărți, sau cînd îl pun, îl fac foarte mic și foarte departe de țerm. În adevăr înse lacul are împrejur 50 de kilometri: are apă în tot deauna și iese destul de adînc pentru a putea se îmble pe dînsul bărci mari pentru pascuit. Cînd plouă se pune în legătură cu marea și apele golfului de Hammamet intră atunci la o depărtare de 50 de kilometri înăuntru uscatului. Împrejurul acestei întinderi de apă iese negreșit de 1000 de stadii cum ne spune și Scylax.

Întinderea de apă iese alcătuită din lacul Kelbiah și dintr'o sebcă, sebcă Geribeî, aflătoare între acest lac și între mare și despărțită de această prin pragul îngust care se formează și acuma. Lacul Kelbiah și sebcă Geriba se leagă prin ued Menfes, un canal

care se umple numai cînd plouă și înainte de a se vărsa în seacă se desparte în două brațe între cari se află o insulă.

Această insulă iese cea numită Phla de Herodot și de Scylax și se află tocmai acolo unde au pus'o ieii: din pricina aceștia ieră foarte îngust canalul care legă golful cu marea.

Între timpul lui Herodot și între veacul întâiu al erei noastre, se făcù un prag între baia Tritonului și între marea. O parte din apele golfului vechiù remase înăuntru uscatului. În locul golfului Tritonului se făcù lacul cu același nume. Cel mai vechiù geograf ce ne vorbește de dînsul iese Pomponius Mela. După textul latin, lacul se află mai sus de golful la care se aflau orașele Clypea, Hadrumet, Leptis, Thapsus, adică de asupra golfului lui Scylax.

Herodot, Scylax și Pomponius Mela ne spun că un fluviu, Triton, se varsă în baie, dar nu ne dau nici o lămurire alta. Ptolemeu înse împlă acest gol în tabla a II-a a capitolului al III-lea din descrierea Africeii.

După dînsul, fluviul Triton izvorește din muntele *Usaleton* și de a lungul lui trece prin trei lacuri: Triton, Pallas și Libiea. Toate amăruntile se potrivesc pentru ued Marcielil care, sub nume de ued Bagla, se varsă în în Kelbiah și apoi în seaca Geriba. Apoi pe de altă parte în cartea a IV-a a istoriei sale Herodot ne spune că la nordul fluviului țara iese păduroasă, deluroasă, lucrată și locuită de Libieni așezați statornic; în timp ce de cealaltă parte a fluviului sînt nomazii Sirtei, locuitorii unei țeri năsipoase și sărace. Tot așa iese și acuma și ued Marcielil desparte două regiuni foarte deosebite. La nord iese o țară mlăștinoasă, destul de bine udată de Mebhena și de afluenții ieii și produce mai pretutindenea grîu mult. Acolo se află teritoriul Enfida. Ierău multe orașe și multe sate cum se dovedește de pe ruine. Partea de la Sud di'mpotrivă iese năsipoasă și stearpă și locuită tot de nomazi. Cereale cresc foarte puține și Arabii numesc acea regiune *gehennem* adică loc blăstemat.

Ptolemeu ne spune că fluviul Triton iese între Cartagena și Hadrumet la sud de Megerda. După ce a vorbit despre orașele așezate între Tabarca și fluviul Bagradas (Megerda), Ptolemeu citează localitățile aflătoare între Bagradas și Triton și care se află la sud de Cartagena. Înse, pe cît s'a putut hotări până acuma, acele ce s'au putut află ierău între Megerda și riul nou descoperit în Tunisia centrală. Afară de acestea, după ce închee cù înșirarea acestor orașe, Ptolemeu urmează cu cele de la sud de Triton și pune între cele di'ntăiu Hadrumetul (Suza), apoi Thysdrus, astă zi Elghen—amîndouă la ameză-zi de lacul Kelbiah și de riul ce dă într'insul.

În urma acestor dovezi nu încapе indoeală, după autoriu, că golful Tritonului și fluviul s'au aflat în sfirșit și că acei ce-și închipueau că baiea amintită ieră lungă de 300 de kilometri și acoperea tot sudul Numidiei și Bizacenii se înșelau. Acest braț de mare ar fi fost un lac asemenea cu celelalte de acest feliu aflătoare în mare număr în jurul coastelor mărei mediterane apusene: în Franția, Spania, Italia și Tunisia. Numai ieră mai mare căci înaintă la 50 de kilometri în lăuntruл uscatului și cel mai însemnat pentru că primea un fluviu așa de mare, al Tritonului.

T. U.

(Prescurtat din *Revue scientifique* de la 19 April 1884 din articolul lui Rouire: *L'ancienne mer intérieure africaine*).

O inscripție românească în munții apusenі ai Transilvaniei, din veacul al șeselea?!*)

(sfirșit)

Să vedem ce spune despre această chestie a Gepizilor *Amédée Thierry* în studiul său *Fils et successeurs d'Attila* publicat în *Revue des deux mondes*, în numerele de la 15 iuliu, 1 noemvrie și 15 noemvrie 1854.

La pag. 753 cetim că Uar-khunii (cunoscuți sub numele, furat, de Avari) ajunseră pe la 562 lingă Dunărea, că fruntea armatei trecu în Dobrogiea, iar kha-khanul se așeză pe malul stîng și că tot o dată trimese solі la mai marele Romanilor de pe malul drept să-l înrebe cari-s pămînturile lui hotărite de cătră Iustiniean. Acest mai mare neștiind ce să respundă, îndemnă pe khakhan să trimeată solі de a dreptul la Constantinopolі și așa se și făcu. Între solі a fost și unul Oecunimos, poate Grec prins de prin coloniile pontice, care spuse ofițeriului Roman să iea bine aminte, căci Avariі alta au în inimă și alta pe buze și că n'au trecut Dunărea numai pentru că nu știeau ce putere au Romanii pe malul drept, dar că numai o dată să pășască dincolò și nu se mai întorc înapoi. Deci Avariі au venit în Moldova și Besarabia de jos pe la 562. Împăratul după multe trăgăneli propuse kha-

*) V. No. 14 an III.

khanului să-î dea o țară, în care fuseseră nu de mult Heruli, în Mesiea de sus, în jurul Singidunului. Această țară ieră cuprinsă între Gepizi și Longobarzi și la amiază se mărginea cu Imperiul, iar orașul Singidunului cu garnizoană puternică o stăpinea. Khakhanul înțelese toată cursa și nu primi răspunzînd că se mulțamește cu Scitiei mică (Dobrogeia) și că nu va ieși dintr'însa, mai ales că astfel nu se depărtă nici de la țerile cucerite în sudul Rusiei de astăzi.

Antii se resculară și khakhanul porni în potrive lor și-î bătù, apoi bătù pe Sloveni și pe Venezi și ajunse până în Turingia. Sigebert al patrulea fiu al lui Clotaire (fiul lui Clovis) alergă înaintea Uarkhunilor și-î înfrînse aproape de Elba. Avarii după ce făcură pace cu Francii se întoarseră pe aceea-și cale, hărțuiți de Gepizi cari nu se prea bucurau de vecinătatea Avarilor, și se așazară iar la nordul Dunărei de jos.

Baian khakhanul Avarilor vedea dușmănia Longobarzilor și a Gepizilor, vecinii săi la Dunărea, crescînd pe fie-care zi; pe de altă parte știea că Longobarzii pîn-deau prilej de a se aruncă asupra Italiei și că numai frica de Narses îi mai oprea. Narses, supărat pe noul împărat Iustin și mai ales pe Sofiea femeia acestuia pentru feliurite nedreptăți și ocări, părăsi Italia. Se zice că chiar trimese regelui Longobarzilor niște poamă și alte fructe, cu cuvintele: *poți să vii*. Ceasul Longobarzilor bătuse, și Alboin, regele lor, se pregătea pentru plecare. Totu-și un lucru îl ținea în Panonia, ura poporului său împotriva Gepizilor și a sa în potrive lui Cunimund fiul lui Thorisin. Să plece și să lese pămînturile pentru Gepizi nu avea curaj, poate că și dragostea ce simțea pentru fata lui Cunimund n'a fost străină acestei hotăriri. Pentru a nemici pe Gepizi trimese solie la Avari ca să le spuie că dacă se vor uni cu Longobarzii și vor zdrobi pe Gepizi vor cîștiga toată Scitiei și că vor putea ușor cuprinde Traciea și prădă Imperiul de resărit.

Baian nu se hotări să înceapă războiul până ce nu

aduse pe Longobarzii să primească următoarele condiții: 1) să-î dea Longobarzii a zecea parte din toate vitele ce au, 2) în caz de-a dovedi pe dușmanii să-î lese lui tot pământul și jumătate din prăzi. Alboin se primii, Cunimond spăimintat ceru ajutoriu de la Constantinopolii, dar Împăratul n'avea nici un interes să-î dea sprijin; făgădui dar nu dădu nemică. Războiul nu fu lung. Gepizii fură zdrobiți, împrăstiați, prinși iear și sfărmași. Longobarzii omoriră pe toți prinșii, numai Avarii se arătară mai miloși, căci pe cii îi putură căpăta îi strinseră în cîte-va sate și-î ținură ca robi. Alboin plecă în Italia cu Rosamunda, pe care o aflase între prinși, și cu tidva lui Cunimund, care-î slujea de cupă la mese.

Din toate aceste lămuriri urmează că nu aveau de unde bate Romanii de la Galde pe Gepizi pe la anul înscripției. Apoi altă chestie iese dacă pe atunci se întrebuința numărarea anilor de la Hristos. După părerea noastră înscripția iese născocită ori fabricată de niște patrioți Romini din Transilvania, puțin scrupuloși în privința adevărului științific.

I. Nădejde.

Despre viața viitoare

(urmare)

Despre viața viitoare în mitologia americană.

„Ideile ce-și face omul primitiv despre suflet și despre viața viitoare, sînt așa de asemănătoare, în cit, înscriindu-le pe toate, trebuie să repetim același lucru. Mai pretutindene, în sfîrșit, omul își închipue că un duh material se desparte de om la moarte și duce în o țară nevăzută o viață copiată de pe cea pămîntescă.

„Pretutindene înțeleg și primesc cu mare greutate, că moartea iese lucru natural. Mulți dintre pămîntenii Americii de Sud mai cu samă cei ce duc o viață rătăcitoare prin pampe, impută moartea vre-unuia dintre-ai lor, vrăjilor. După fie-care moarte, se adună ca să cate cine poate să fie ucigătorul, apoi își răzbuună. Pretutindene ierau încredințați că viața pămîntescă se prelungește dincolò de mormint, și de aici vine obiceiul, că la în-

mormintare dădeau arme, lucruri casnice, merinde, făceau jertfe de animale și de oameni.

„Pretutindene de asemenea în viața viitoare morții găseau toate bunurile pe care le iubise mai mult pe pământ. De obicei nu se amesteca în aceste superstiții nici o idee de resplată ori de pedeapsă; totu-și plăcerile vieții viitoare erau mai ales păstrate celor mai buni viteji și celor mai ghibaci viători. Patagonii, Arocanii, Ancașii, etc. nădăduesc să trăească după moarte în cele mai bune pământuri pentru vînat. Cîte-o dată spiritele morților viu printre cei vii luînd trup de animale. Așa, Abiponii cred, că rețele mici cari zboară noaptea, țipînd jalnic, sînt spiritele morților.

„Sufletul unor Indieni din Columbia rătăcesc noaptea în pădurile în cari răposatul mergea în viață, sau trec unele ieazuri pentru a merge într'un pământ plăcut unde neconținut joacă și se îmbată după gust; tot aceștia cred că animalele au suflet ca și oamenii și fiind că pentru ieși cea mai mare voluptate ie beția, de aceea se îngrijesc a turna în gura animalelor ce ucid băuturi îmbătătoare. Sufletul animalului mort bea această băutură dunezească și pe urmă împărtășește celorlalte animale de felul său plăcerea ce a gustat. Nădăduesc că momite prin această nădejde, celelalte animale vor dori să fie ucise.

„Deși generală, această credință în viața viitoare nu ieră peste tot lo. ul în America. Unii dintre Californieni își închipuiau că după moarte merg ori în noiri ori în strîmtorile munților; dar alții, trăind în văile Sacramentului și San lochimului, ziceau că viața viitoare i- ste numai pentru albi. Cît despre diușii fiind că își ardeau morții credeau că mureau cu desăvîrșire.

„Indienii Pei-Roșe ca și multe alte popoare puneau cele mai multe boale pe sama vrăjilor, doctorilor. Iei credeau că sufletele sînt umbre, ori chipuri iusuflețite ale trupului. După moarte aceste suflete mergeau în pământul făgăduit, o livadă întinsă unde domnea o primavară veșnică și unde ierau și turme de bizoni și de căprioare, a cărora carne ieră minunată și pe care le ucideau fără să verse sînge. Nu toată lumea mergea în ac- st locaș bine cuvîntat, în care locurile de căpetenie ierau păstrate vîntătorilor celor mai ghibaci și războinicilor celor mai f-riciți. Spiritele nenorocite mergeau după moarte într'o țară, de la nord acoperită cu omăt și cu ghiată și sufereau foamea și setea, etc. Ozajii se îngrijeau a anina, într'o prăjina înfiptă lîngă gorgan scalpul unui dușman, cîci prin aceasta spiritul dușmanului se făcea servitoriul răposatului în ceealaltă viață.

„La Peile-Roșe, se află deci o așintire de a pune spiritele în viața viitoare după meritele lor pămîntene. Tot așa fac și

Eschimoșii. Sufletul Eschimoșilor buni se duce în o lume de jos unde soarele strălucește neconținut, unde înnoată în ape limpezi focii, pești, păseri apatece, cărora le place să fie prinse. Multe di'ntre acestea sînt gata și fierb în căldări. Dar pentru a străbate într'acest raiu trebuie ca în vieață să fi prins multe focii, să fi înfruntat multe primejdii sau să se fi înecat în marea. Femeea moartă în timpul nașterii intră de sigur. Sufletele Eschimoșilor rei merg într'o lume de sus unde neconținut sufăr foame și frig. Aceste credinți nu sînt împărțite de toți Eschimoșii, cîci Ross întrebînd pe unul a aflat că acela n'avea nici o idee de vieața viitoare.

„Cit despre credința în vrăji și farmeci o au toți Eschimoșii. Vrajitorii Eschimoși, (angekoks), au în puterea lor duhuri, stăpînesc elementele, îndepărtează sau apropie focurile, dau boale, și le pot tămădui

„Spiritualismul Eschimoșilor e foarte întins, cum iese de obicei al tuturor selbatecilor, nu se mărginește numai la om. Animalele au de asemenea fie-care cite un spirit și duhurile oamenilor pot tare bine să se întrupeze în trupurile animalelor. După aceea toate lucrurile au duhurile lor. Acest duh al lucrurilor se numește *stăpin* și cîrmuește lucrul al cărui chip iese.

„Toată această mitologie spiritualistă iese, după cum se vede, foarte copilărească. Deși a Peruvienilor și a Mexicanilor vechi iese mai complicată totuși nu iese mai înțeleaptă. Tot nu iese de cit chipul vieței zilnice, prelungit dincolo de mormint.

„Incașii mergeau după moarte de se întilneau cu soarele, tatăl lor. Vasalii peruviani și în vieața viitoare slujeau pe stăpîni, cum făcuseră și aici. Peruvienii care acum ieseau foarte civilizați, își închipueau locuinți deosebite pentru cei buni și pentru cei rei. Cei buni petreceau pe cea lume într'o pace voluptoasă, se odihneau de greutățile din lumea aceasta. Din contra spiritele celor rei săvîrșeau lucruri grele și nesfîrșite. Din pricina grijei ce aveau, în Peru, de a usca cadavrele, se presupunea că Peruvienii vechi credeau în învierea trupurilor, aceasta înse iese dovadă tare neîndestulătoare.

„Mexicanii au născocit mai multe de cit Peruvienii despre vieața viitoare. După moarte sufletele puteau merge în trei locuri deosebite. Aleșii, adecă rășboinicii morți în bătăe sau jertfele făcute zeilor mergeau la soare și-l însoțeau în drumul lui strălucitoriu prin ceruri, cîntînd și jucînd. După ce duceau cîți-va ani această vieață strălucită, mergeau de locueau în grădini înflorite și mirositoare, cite o dată se întrupau în nourii ori în paserile cele mai frumoase.

„După cum se vede, în America de la Patagon până la Pe-

ruviani și Mexicani vechi așa de civilizați, închipuirea omenească a format viața viitoare ca o copie a acestei pămîntești. Pentru ca să găsim închipuiri mai înalte apropiindu-se mai mult de adevărul științific, trebuie să ajungem la religiile mari asiatice, brahmanismul și mai ales budhismul.

Despre viața viitoare în mitologia asiatică.

„Întinsul continent asiatico-european, dinpreună cu numeroasele-î arhipelaguri, iese cel mai mare atelierul al omenirii, în care se află cei mai mulți oameni. Acolo s'au făcut cele mai mari adunături de oameni; acolo au fost formate limbele cele mai grele; acolo au crescut rasele cele mai inteligente, acele ce au ridicat la cea mai înaltă perfecțiune artele, științele, filosofia. În sinul acestor rase superioare, metafizica religioasă, ca toate celelalte, a ajuns mai departe de cît ori unde. Aceste sînt roadele ostenelei cu gîndirea ale celor mai însemnați oameni ai rasei ariene și mongole. Dar aceste rase n'au mers împreună în dezvoltarea lor; chiar în sinul lor mulțimea ie departe de a se fi putut ținea de mersul prea răpede al călăuzilor ie; în sfîrșit sînt încă numeroase rase inferioare în Asia. Cînd ie vorba despre Asia ie numai de cît trebuie să vorbim despre viața viitoare propoveduită de religiile ariene și semitice, dar nu putem trece cu vederea ideile celorlalte rase asiatice, trebuie să amintim și despre mitologia vedică, de unde a eșit religia lui Br-hma și a lui Buddha.

„Sînt unele foarte grosolane. În insulele Hoților, credeau că duhul morților trecea în trupurile peștilor și pentru ca să folosască mai bine de aceste duhuri prețioase, ardeau părțile moi ale cadavrelor și cenușa o beau cu vin de coco. Cu chipul acesta peștii ierau lipsiți de întruparea sufletelor omenești, pentru care ie sînt așa de reu făcuți.

„În Sumatra ca și în Polinezia poporul crede că viața viitoare ie numai pentru bogați și pentru puternici, săracii mor de-a-binele. Aceasta arată de ajuns că religia bramanică și mahometană n'a străbătut de loc la poporul malez: cîci pretutindene religiunile mari cu metafizică încurcată nu sînt împărtășite de cît de puțin. Mongolii din Asia de nord, Kamciadalii și Siberienii sînt politeiști foarte simpli. Mulțime de zeități locuiesc munții, pădurile și pirăile, etc.... și șamanii sau vrăjitorii slujesc de mijlocitori între oameni și zei. Kamciadalii cred în viațuirea după moarte. După dișii lumea nevăzută ie făcută ca și cea văzută; nu mai se muncește mai puțin și mai cu folos și nici o dată nu sufăr de foame. Siberienii de pe lîngă Tobolsk sînt foarte îngrijiți de viața lor viitoare; cîci duhuri rele și drăcești pîndesc umbrele

la ieșirea din trup, de aceea au grijă de a chema la căpătăul celui ce moare pe Kam, pe vrăjitoriu, care bate din tamburul magic și se învoește cu duhurile rele cu niște condiții mai bune. Kamciadalii cred așa de strașnic în lenea fericită din viața viitoare în cât pentru a se bucura de îea mai degrabă seucid singuri, sau pun pe copii de-i gătue.

„În arhipelagul iaponez sînt mai multe religii mari. Mai însemnate sînt: sintoismul, budhismul și religia lui Confucius. Singur cea dintăi ie localnică; celalalte sînt aduse. Acuma vom vorbi despre viața viitoare în cea primitivă. Iaponezii, ca și cele mai multe rase inteligente, au făcut din viața viitoare o sancțiune mistică de moralitate. Sufletul sintoișilor iaponji vețuește după trup și judecatori dumnezești hotăresc soarta lui după moarte. Sufletele celor buni merg într'un rai unde sînt în dumnezeite, unde se fac *kami*. Sufletul celor răi din contra ie acufundat în imperiul rădăcinilor. Aceasta ie întrebuințarea morală a credințelor religioase.

„Arii vedici se pare că n'au gîndit la nimic de soiul acesta. Rugăciunile lor nu vorbesc nici de pedeapsă nici de resplată după moarte. În *Vede* într'un loc, se vede Arienii a trebuit să creadă că chiar trupul nu ieră cu totul lipsit de simțire. Într'un alt loc din *Vede* se arată credința că deosebitele elemente din trup ierău împărțite după moarte: focul vederei ieră întors în soare, suflarea întoarsă vînturilor, membrele pămîntului; o parte nemuritoare, dată lui Agni, mergea în lumea dreptilor. Acest paradis (*Paradêca*) ieră așezat deasupra nourilor. Acolò ierău deplin fericiți; „împlinirea dorinței se năștea o dată cu dorința.“ Sufletul vedic nu ieră cu totul nematerial. Ieră o materie eterică dar corporală, cum ș:—o închipuieră toate popoarele primitive.

„Și cum să-ți închipuie sufletul alt-feliu, afară doară dacă iești profesor de filosofie oficială în Franțea, adecă osîndit la absurditate silvică?

„Materialitatea sufletului ieste încuviințată și de metafizica brahmană, negreșit dezvoltată din credințele vedice. După această mare religie, a cărei idee cu toate că metafizică, tot nu ie cu totul deosebită de știința materialistă, se află suflete individuale, ieșite din sufletul suprem, din sufletul lunei, după cum scintele ies din foc. Sufletul ieste o formă elementară, subtilă, cu putință de a se slăbi din ce în ce. Iel ie închis în trup ca într'o teacă. În timpul somnului sufletul iiese și vine ieară-și la trezire. La moarte părăsește cu totul învălitoarea și începe a rătăci. Sufletele păcătoase cad în locuri infernale și sufăr mii de chinuri, Sufletele virtuoașe merg de primesc în lună resplata faptelor bune pe urmă se coboară pe pămînt pentru a însufleți alte corpuri.

Singuri înțelepții merg mai sus de cît luna până la locuința și curtea lui Brahma, unde dacă sînt deplin slobozi, intră în esența divină, se acufundă în sufletul lumii după cum o picătură de apă se intrupează în Ocean.

„Doctrina panteismului, a emanațiunii, a încarnărilor sau transfigurărei, însfirșit absorbirea în marele tot, a *Nirvanii*, ieră chiar în brahmanism și budhismul nu i-a dat de cît mai mare însemnătate. Legenda spune că, Sakia-Muni, întemeetoriul Budhismului, reușise a trezi în mintea sa amintirile încarnărilor sale de mai înainte și află atunci că toate oasele pe care le însufletise pe rînd, fiind păcătos, formau o masă materială întrecînd volumul plantelor, iear mulțimea de sînge ce cursese dintr'insul de nenumăratele ori cîud îi tăieseră capetele pentru crime, tot în timpul încarnărilor de mai înainte, ieră cît apele din univers. Toate ființele sufăr ast-feliu de transmigrări și numai prin virtute reușesc a ieși din acest cerc nesfârșit și nesuferit al ființei personale, a se acufundă în absorbirea supremă, în *Nirvana*. Dar toată lumea nu ajunge la această nemicire așa de dorită, acei ce cad în lupta cătră bine, sînt pedepsiți prin încarnări neconținute, și din ce în ce mai rele, potrivit cu reutatea lor, pot să fie chiar intrupate în lucruri lipsite de viață. Insuși Budha, nemicindu-se lasă în urma lui emanații, oameni superiori, *Buddhisatawas* cari isprăvesc lucrul lui Buddha. Dalai-Lamii din Tibet sînt *Buddhisatawas*; dar sînt încă mulți alții: ori-ce grupă de *lamii* (preoți) mai însemnată are un *Buddhisatawa* mic. După credința lamaică aceste emanații viețuitoare pornite din Buddha sînt nemuritoare, iu înțeles că îndată după moarte se intrupează în trupul unui copil, care urmează după dinșii. Vorbînd despre clerul și cultul buddhist, vom mai adăugi cîte ce-va despre această dogmă ciudată și aducătoare de foloase, pe care reu au făcut creștinii că n'au primit'o pentru folosul preuțimeii

„Dar cu cît marea metafizică brahmană și buddhistă nu întunecă mitologiile copilărești creștine, semitice, etc. despre cari vom vorbi! Dacă vom înlocui cuvintele cu lucruri, dacă vom înlătură nemicurile preuțești și toate superstițiile populare, pe urmă înlocuind ideea vagă de o esență supremă prin noțiunea științifică de o substanță materială, neconținut în mișcare o materie unversală schimbînd neconținut forma, ajungem de a dreptul la realitate, la marea idee materialistă ieșită din măruntaele științei și menită a nemicii toate religiile.

„Pe lîngă brahmanism, budhism, lîngă care se poate pune și religia lui Zoroastru, religiile monotoiste ale lui Moisi, Mahomet și Hristos; sînt niște făpturi sărace ale închipuirei omenești.

Ideile ce se propevăduesc despre viața viitoare sînt așa de cunoscute în cît numai le vom aminti.

„Poporul Evreesc, poporul lui D-zeu, a ajuns cam greu la ideea de supraviețuirea sufletului, *sufărrei dumnezeiești*. Totu-și de timpuriu Evreii crezură în o supraviețuire subpămînteană, în *Sșeol*, țară întunecoasă, închisă cu porți și unde sînt văi. Vrăjitoarea din Endor chiamă pe Samuel înaintea lui Saul; iewa îl face să vie din locuința de dedesubt. Se mai pare că locuitorii din *Sșeol* stăteau într'un soi de amortire. Evreii, din feliul lor foarte puțin metafizici, nu așteptau pedeapsă ori răsplată de cît în viața pămîntescă; nu înțelegeau supraviețuirea de cît sub foma grosolană și pipăită a învierii trupurilor. Foarte tîrziu și după multe amestecuri cu necredincioșii a străbătut în spiritul lor doctrina dualistă. Nu ie limpede spusă de cît în *Ecleziast*: „Terna se întoarnă în pămîntul din care ie, dar sufletul se întoarnă la D-zeu, care l'a dat“.

„De asemenea nemic nu iewe mai material de cît sufletul în mitologia primitivă a Grecilor, așa după cum iewe arătată în al un-spie-zecelea cînt din *Odisee*. Umbrele cu cari Ulis vorbește au acelea-și trebuinți și patimi pe cari le aveau cînd trăeau. În *Hades*, umbra lui *Ajax* ie tot așa de înfuriată pe Ulis cum iewa în viață. *Orion* vinează în cîmpiea cu asfodel fiarele pe cari le ucisese în munții țerei sale. Apele lacului în care stă acufundat *Tantal* fug de buzele lui însetoșate; roadele din perii, din grenaziu, din portocalii, din smochinii și maslinii ce stau de asupra capului lui, fug cînd vra să le apuce. În sfîrșit toate umbrele cu cari Ulis vorbește sînt hămesite, se răpăd pentru a bea singele jertfelor pe cari cercetatoriul întunecosului *Hades* l'a strîns într'o hortă săpată cu vîrfu săbiei sale; bărbatul *Penelopei* nu le depărtează de cît amenințîndu-le cu sabia, și iewe nu voesc ori nu pot vorbi până ce nu beu cîte o leacă din acest singe viu. În sfîrșit locuința de după moarte, unde zburau sufletele Grecilor, după ce focul le arsesse carnea, nu-i mai cu multă înțelepciune închipuit de cît raiul *Polinizienilor*.

În creștinism (doctrină în care nu-i nemică nou, unde sînt amestecate vechile religii ale Asiei centrale, *Indianismul*, miturile egiptene, politeismul greco-roman și superstițiile populare), sufletul a fost multă vreme închipuit material. Ieră o umbră, un corp mai rafinat de cît corpul viu, dar avînd aceea-și formă. În scurt sufletul creștinesc a fost mai mai întăiu ca cel greco-roman: „Sufletul, zice *Tertulian*, iewe material, compus dintr'o materie desocbită de a trupului. Are toate calitățile materiei, dar iewe nemuritoriū. Iel are figură ca și trupul. Se naște în acela-și timp cu carnea și capătă caracter de individualitate pe care nu-l pierde

nici o dată. „Caznele grosolane din ieadul creștinesc, neșăratele bucurii din raiu, aduc după iele numai de cît credința că sufletul ieste material; și a trebuit înriurirea visărilor lui Platon cît și nebuniei urmașilor lui, neo-platonicienii, pentru a viri în metafizica creștină neînțeleasa idee a sufletului nematerial.

„Mahometanismul ieste mai simplu, mai logic, mai plin de bun simț, ținîndu-se mai de aproape cu iudaismul, își face de suflet o idee mult mai concretă. După musulmani, doi îngeri nemicitori vin să observe și să pedepască aspru în groapă trupul, care pentru a suferi judecata trebuie să se rîdice puțin. După aceea se știe destul că Koranul nu făgăduiește credincioșilor de cît bucurii ori pedepse foarte senzuale. Riuri de lapte, de vin, de miere curg în raiu; fecioare frumoase cari au pielea ca oul de struț, dezmiardă pe aleși. Din contra păcătoșii sînt aruncați în foc și sind adăpați cu apă clocotită, care le arde matele. Ca toate religiile mari ale Asiei centrale, ca și creștinismul care a luat naștere din acestea, islamismul a făcut și iel din viața viitoare un instrument de răsplată ori de pedeapsă, mult mai înalt de cît iudaismul vechiu.

„Stîrșind această schițare a himerilor închipuite de genul omenesc despre viața viitoare vom aminti numai despre strămoșii noștri selbateci Europei. În Walhalla scandinavă se taie în bucăți demineata, învie mai pe urmă și beu din titve hidromelul turnat de Valkirii. Gali, mai culti, își închipuiseră sau primiseră din Asia centrală o teorie de metempsicoză; dar în aceste religii copilărești nu se vede nici o încercare metafizică nouă. Walhala samănă foarte bine cu raiul Neo-zelandez și metafizica galică ieste foarte slabă pe lingă cea brahmană ori budhistă.

„Materiei, ce am început a descrie, i-ar trebui volume, dacă am voi să spunem toate deosebirile ce se află despre viața viitoare la toate poapoarele și la toate triburile. Numeroasele fapte culese cîte puțin de pretutindene pe cari am crezut că trebuie să le spunem ajung în deajuns pentru a da o idee generală de această mitologie, a-i esplica pricinile și a arată puțina ieii însemnătate.

Evoluția ideez de supraviețuire.

„Ajutîndu-ne cu învățurile etnografiei și cu ale istoriei, ieste ușor de arătat nașterea și evoluția ideilor genului omenesc despre viața viitoare.

„Mintea amortită a omului primitiv nu înțelege moartea firească. Cum, dacă n'ai fi jertfa unei uneltiri rele ai putea să treci de la viața vioae la recea nemiscare a morței? Deși trupul putrezește, personalitatea mortului nu s'a pierdut cu total. A-

mintirea mortului trăește în mintea celor vii; mai mult încă, îl văd, îi vorbesc adesea în visuri; cite o dată în halucinații. Deci moartea nu iese de cit o părere. Ie o simplă despărțire a trupului de suflet. Cind se pare că viața s'a sfîns, nu-l altă de cit că un trup ușor, o umbră se despărțește de trupul văzut și începe a locui în munți, în păduri, în stînci, fără de a încetă să simțască acelea-și nevoi și dorinți ce le avea în viață: acesta ie cel întăru grad de credință în supraviețuire.

„Mai tîrziu, vine ideea de a întruni aceste umbre rătăcitoare într'o locuință nevăzută, făcută după chipul acestei de aice; această credință într'o viață viitoare ie o însemnătate foarte mare. Locuința umbrelor ie chipul celei pămîtești înfrumusețată, un loc de scăpare unde se bucură neîncetat de toate bunurile pe cari le-au dorit neconținut pe pămînt.

„O dată ce au ajuns la această închipuire mîngăitoare, spiritul omenesc se acată cu o energie de neînvins, pentru iel în mijlocul necazurilor vieții iese ce-va întăritoriu, mai mult încă un feliu de opiu intelectual, care îl mîngăie amortindu-l.

„Cind odată ie născut simțul moral; cind dreptatea iese reu împlinită pe pămînt, vin motive nouă și puternice pentru a întări credința în viața de dincolo. Viața viitoare iese atuncea sancțiunea morală. După moarte fie-care ie răsplătit după faptele sale. Pentru cel reu se deschid rele necurmate, pentru cel bîn un paradis plăcut. Nu iese nici o religie ce-va mai complicată care să nu se sprijine pe această parte etică a credinței în viața viitoare. Gîndind la strașnicele plăceri ce-i așteaptă după moarte, nenorociții, jertfiții au mai multă răbdare: „Lăsați-ne nouă cea mai bună parte în lumea aceasta, le zic puternicii, voi veți fi răsplătiți cu îmbielșugare în cealaltă!“

„Totul merge după gust, cită vreme spiritul omenesc nu-i destul de dezvoltat pentru a nu se lăsa amăgit cu asemenea închipuiri; dar cu cit mintea crește, știința se întemează și în universul de desubt sau de deasupra pămîntului, ochiul său străpungătoriu nu mai găsește loc pentru a pune locuința sufletelor. Nu se mai poate să nu vedem în viața conștientă o funcție a crierului (centrelor nervoase) schimbătoare și pieritoare. Ajungem să privi viața ca sunetul unei ghitare, la care moartea rupe de o dată coardele. Atunci metafizica pentru a nu pieri trebuie să se facă din ce în ce mai subtilă. Sufletul nu și-l mai închipuie ca avînd forma trupului și fiind alcătuit dintr'o materie mai fină, ci ca un ce așa de neînțeles și de nesupus simțurilor încit nici o minte sănătoasă și curată de prejudeții nu mai poate crede într'insul. Omul știe acum că personalitatea-i iese trecătoare, căci iese o urmare a unei alcătuirii de atome, ce nu pot fi nemicite,

dar cari se pot desface prin moarte. De la acest timp omul începe a fi cu adevărat om; scoboară cerul pe pământ și caută să-și aducă la îndeplinire visurile de fericire și să statornicească dreptatea; știe ce are de așteptat și ce nu și se hotărăște a primi bărbătește cele ce nu se pot înlătură.

(Traducere din Dr. Letourneau).

Sofiea Nădejde.

POEME ÎN PROZĂ.

DE

Ivan Turgheniev.

Trandafirul.

Cele de pe urmă zile ale lui August.... sosește toamna. Soarele se apropiea de apus. Se vărsase peste cîmpia întinsă o ploaie strașnică, în puhoaie, fără tunete și fără fulgere.

Grădina de dinaintea casei pareă că ardea și dădea aburi, peste dînsa se revărsă focul amurgului și puhoiul ploiei.

Iea ședea la masă în odaie și privea, adîncită în cugetări, prin ușa pe jumătate deschisă în grădină.

Știeam ce se petrecea în sufletul ieii, după o luptă scurtă dar chinuitoare se supunea unei simțiri pe care nu o mai putea stăpîni.

De o dată sări, merse iute în grădină și o pierdù din vedere.

Trecù un ceas..... măi trecù încă unul; nu se întoarse.

Atunci mă sculăi, ieșii din casă și apucăi pe aleea pe care, știeam bine, că apucase și iea.

Din jur împrejur ieră întunerec; noaptea veni. Nu-măi pe năsipul umed lucea un ce rotund roșietec prin noaptea deasă.

Mă plecăi. Un boboc de trandafir, tînăr, de abiea deschis !

Cu două ceasuri în urmă văzusem acest boboc la pieptul ieii.

Cu băgare de samă ridicăi floarea de pe năsipul necurat, mă întoarsei în odaie și o pusei pe masă dinnaintea scaunului ieii.

Însfîrșit veni și iewa. Încet păși prin odaie și se puse lângă masă.

Fața-i iewa palidă, dar ațîțată; iute și cu un zimbet sfios priveau ochii nedepriși încă cu lumina, prin odaie.

Văzù trandafirul, il apucă, privi foile lui minjite și sfășiate, se uită țintă la mine—și de o dată i se umplură ochii de lacrimi.

— De ce plînge? o întrebăi.

— De mila trandafirului. Vezi ce-a pățit.

Atunci imi veni în minte să-i spun o vorbă cu înțeles adinc Lacrimile spală, îi zisei.

— Lacrimile nu spală, lacrimile ard—respunse iewa—se întoarse spre camin și aruncă floarea în focul pe sfîrșite.

— Focul arde și mai bine de cît lacrimile zise iewa mai mai minioasă—și ochii iewi frumoși rideau veseli prin strălucirea lacrimelor.

O înțelesei; și iewa își arsesese aripele.

April 1878.

Călătoria pe marea.

Mergeam o dată cu un vaporeș de la Hamburg la Londra. Ieram doi călători: iewu și o momița, o femeie de uistiti, pe care un negustoriu din Hamburg o trimetea tovarășului său englez, ca dar.

Momița iewa legată bine cu un lanțujel de o bancă sus pe podul corăbiei, zmuncea în coace și în colo și țipă plină de jale, ca o pasere.

De cîte ori treceam pe lângă dinsa, imi întindea mi-nuța-i neagră și rece și se uită la mine cu ochii întristați, ochi aproape omenești. O apucăi de mină și iewa încetă de a mai plînge și de a se zmunci.

Iera liniște desăvirșită. Marea se întindea în jurul nostru, ca un acoperemint nemișcat de plumb. Nu părea mare: negură deasă se lăsase și încunjură virfurile catar-gelor, orbea și slăbea privirea cu vâlul său ușor. Soarele

se părea o pată roșă închisă prin negură; și spre sară se aprinse din nou și se înroși ciudat, plin de taine.

Lungă, drepte, se întindeau pe lângă coastele vaporului vircele, cînd mai late cînd mai înguste, până ce se netezeau, se plecau și nu se mai vedeau. Roatele lovind regulat marea făceau spume prefăcînd apa în valuri de lapte șerpuitoare, care se pierdeau de parte în ceață

Fără încetare și trist tot așa de trist ca scîncitul momitei, suna clopoțelul de la cîrmă.

Ici colò vedeai un focă—care iute se ascundea sub apă fără să turbure de cît de abiea fața mării.

Capitanul, om tăcut și posomorît, cu față smolită și închi-ă, fumă di'ntr'o liulea mică și scuipă minios în marea liniștită.

La întrebări îmi răspundea pri'ntr'o morăitură neîncheată; bine reu, trebuia să mă întorc la singurul meu tovarăș de călătorie—la momița.

Mă pusei lângă dînsa; încetă de a mai scînci și-mi întinse ȳeară-și mîna.

Negura greoaie ne încunjurà cu un abur adormitoriũ; sedeam deci, acufundați în cugetări fără să știm a nume la ce, unul lângă altul, ca frați.

Acuma rîd... înse atunci simțeam altă ce-và.

Toți sîntem copii aceleea-și mame—și-mi părea bine, că sârmanul animal se liniști și avu încredere în mine ca într'un frate.

Noemvrie 1879.

Tidvele.

O sală pompoasă, luminată de minune; mulțime de domni și de doamne. Toate fețele sînt vesele, vorbesc cu viociune între sine.... Se spune despre o cîntăreață vestită. O numesc dumnezească, nemuritoare.... o, cît de frumos a cîntat ȳeri cele de pe urmă triluri.

Și de-o dată—ca la semnul unui vrăjitoriũ—cade de pe toate capetele învălitorea subțire de carne, și de

piele — și într'o clipă se arată tidvele goale, ca costoriul luceau fălcile fără carne.

Cu fiori vedeam cum fălcile se mișcau și scînteau — cum se învîrteau aceste boambe osoase și legate cu zgîrcuri, la lumina lampelor și a luminărilor — și cum se întorceau în lăuntru lor alte bombițe, ochii lipsiți de simțire.

Nu îndrăzneau să-mi pipăiū fața, nu îndrăzneau să mă văd într'o oglindă.

Și tidvele tot se învîrteau... și iute și înainte imblau limbele roșii în dosul dinților spunind cît de strălucit cît de dumnezeeste... cîntase nemuritoarea cîntăreață cele de pe urmă triluri

April 1878.

(traducere) S. G.

Bietul lup

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I.

Din toate animalele aflătoare în țerile stîmpărate și mai spre miează-noapte, lupul iese aproape unicul căruia nu-i iese cunoscută mărînimia. Dar nu-i iel de vină că-i așa de crud la inimă. Mîncînd carne, nu poate să se hrănească cu altă ce-va afară de carne. Pentru a-și agonisi hrana ie silit să ucidă alte ființi vii, adecă să iea viața altora. Cu un cuvînt să se facă hoț și călcătoriū de drepturi. Și nu-și dobîndește ușor bietul lup hrana. Nimănuī nu-i iese moartea dulce și iel numai cu moarte se arată fie-căruia. Cine ie mai voinic, sîngur se apără; cine nu, iese apărat de alții. Cam adesea imblă lupul cu mațele deșerte și cu coastele cam stîlcite. Atunci oprîndu-se și ridicînd botul în sus urlă cu glas așa de pătrunzătoriū, că de frică, orî-cărei ființi îi încetează inima de a mai bate și tot curajul îi cade în călcăie. Lupoaița atunci urlă încă și mai jalnic. și are dreptate, avînd o claie de puī, cărora n'are ce se le dea de băut și de mîncat. Nu-i nici un dobitoc pe lume care să nu desprețu-

ească pe lup. Pădurea și cîmpiile gem de strigăte și de răcnete cînd se arată iel; afurisitul ei de lup, ucigașulei... Și fuge iel tot înaintea și în urma lui tună: hoțulei, nătărăulei, blăstămatulei... Ici a furat un cirilan, di'ncolă a rupt un minz, la cutare un porc. Reu, reu de tot și pentru toți. Iei bine, dar ce să facă și iel, dacă cu iearbă nu se poate hrăni și-i trebuie carne, carne și iear carne!

Il ucizi, de pildă, dar puțin folos iese dintr'un lup. Carnea nu se minîncă, pielea îi virtuoasă, grea și blana nu te încălzește destul de bine. Atîta folos ai că poți să-ți bați joc de dinsul, tiriindu-l de coadă prin noroiu, atîta i tot.

Toată vina lui și tot păcatul iese că nu poate trăi pe lumea asta fără să facă reu la toți. Dar ce-i pasă lupului de asemenea fleacuri! Dacă toate ființele îl numesc pe lup blăstămat, ucigaș și nătărău și iel din partea lui le răspunde la dușmani tot cu așa feliu de dragoste. Toate dobitoacele trăiesc pentru ce-va: vacile dau lapte, caii trag greutate; dar lupul, ce folos aduce? Numai reu face și trăiește pentru dinsul însuși.

Dar cu toate vorbele tot s'a găsit și între lupi unul care tot ucigînd, rupînd și jefuind s'a pomenit de o dată bătrîn, și a început a înțelege că în viața lui a fost o greșală a firei. Nu că ar fi fost cum-va iel vinovat de cele petrecute, dar viața lui întregă l'a tot împins să facă numai reu și să iște dușmănie.

În tinerețele lui lupul de care am pomenit a fost vestit prin hoțiile sale: rupea vaci, boi, cai; fură oi, porci; a rupt o dată un pădurariu, altă dată a înhățat di'naintea tuturor oamenilor din sat un copilaș din brațelele mamei lui și l'a sfișieat bucăți. Așa se purtă iel de cu omenie cît toate satele de prin prejur îl blăstămau și-l huideau; hojmai și numai mai reu se făcea și mai fără inimă, cu toate acestea avea noroc și nime nu putea să-i facă vreun reu.

„La asta să mă uit ieu, că în fie-care clipală fac cui-vă reu! Că fie-care dihanie despărțindu-se de vieață mai zbieară încă? Așa! da zbiere! Ce mă privește pe mine!“

Așă gîndea lupușorul nostru și fără de milă vărsă sînge. Prin prejurul vizuniei lui iearba ieră roșie, nu iera un loc care să nu-î aducă a minte vre-un omor.

Tot așă petrecîndu-și vieața a ajuns lupul la o vîrstă cînd botul a început a i se înnălbî și dinții a i se face galbeni și a se clătina. Se făcuse cam greoiu, dar hoțiile tot nu le părăsise, ba pare-că ieră și mai fără milă.

O dată, nu știu cum, dar a căzut și iel în ghiarele unui urs.

Ie știut lucru că urșii nu prea iubesc pe lupi, fiind că lupii adunîndu-se mulți, iearna, îndrăznesc să dee și la urși și cam de multe ori coajocele urșilor se găsesc sfirțicate de lupi.

Îl ținea ursul pe prietenul nostru în labe și se gîndea: „Ce dracul să fac ieu cu ticălosul ista? Să-l minînc, numai stomahul mi-oiu strică; să-l zugrum și să-l lepăd, împuțește locul. Iean să cerc poate blăstamatul de lup are conștiință; dacă va avea și se va jură pe sufletul lui că nu mai face ticăloșii, îi dau drumul!“

„Măi lupule, îi zise, drept să fie că n'ai de loc conștiință?”

„Mi-î rușine, Măriea-Ta, oare ar putea un dobitoc să trăească fără asemenea lucru măcar un ceas? îi respunse lupul.

„Ferește că ar putea, altmîntrelea cum trăiești tu? gîndește-te! În fie-care ceas se aude că pe cutare l'ai omorît, pe cutare l'ai spintecat, pare că asemenea fapte samănă a conștiință!”

„Măriea-Ta, îndrăznesc să vă întreb: trebuie ori ba să minînc, să beu, să-mî hrănesc lupoaica și să-mî dau creștere la copii? Ce hotărîre va pune Măriea Ta în privința aceasta?”

S'a gîndit ursul, s'a gîndit și văzù că o dată ce-î lupul lăsat de la fire, trebuie să trăească și prin urmare are drept să nu moară de foame.

„Trebuie, măi lupule'i, respunse ursul, trebuie să faci cele ce-ai spus.

„D'apoi ieū, Măriea-Ta, zise lupul, afară de carne nici o fărâmatură de altă hrană nu ieau în gură. De pildă, Măriea Ta, poți să mininci și mere pădurețe, cîte o dată ai gust de orz, mierea nu-ți face nici un reu, ghindă și poamă de asemenea; dar ieu, sărmanul de mine și zi și noapte mă gîndesc la carne. Măriea Ta mai ai și alt noroc, iearna cînd te culci în vizunie nu-ți trebuie nemică, afară de labă, pe care o sugi până în primăvară. Așa-î, orî nu? Și care-î prostul ceala; Măriea Ta, să-mî dea mie carne, dacă nu voiū dobîndi-o cu sila. Sînt silit să omor“.

Mult s'a gîndit ursul la vorbele lupului, dar tot a mai ce'cat să-î vorbească.

„Nu s'ar putea cum-va, îi zise iel, cum-va știi, mai ușor de pildă, să nu prea rupi așa din cale afară.

„Din partea mea, ieū încă sînt milostiv, respunse lupul; vulpea, de pildă, rupe în toată puterea cuvîntului, dar ieū, ce? Cînd apuc, apucat iese, o dată de gît, strîng și s'a sfîrșit comedia!“

Și mai tare s'a pus ursul pe gîndurî. Vedea iel că lupul îi spunea numai adevărul gol, dar tot îi ieră frică să-î dea drumul: „A-zî îi dau drumul și mine ieară-și se apucă de năzbitii“, își zicea ursul în sine.

„Pocăiește-te, măi lupule!“

„N'am de ce, Măriea Ta. Nime nu-și iese dușman, tot așa și ieu, n'am de ce să mă pocăiesc.

„Măcar făgăduiește și tu!

„Ce să făgăduesc, Măriea-Ta? nu pot. Vulpea, aceea poate să-ți făgăduască ce vrei, dar ieu—nu pot.

„Ce dracul îi de făcut?“ se gîndi ursul și la urma urmei s'a hotărît și i-a zis:

„Cea mai ticăloasă și mai nenorocită ființă iești tu. Nū pot să te judec ieu, măcar că știi că mare păcat ieu pe sufletul mîeu, dîndu-ți drumul. Încă una îți mai spun în locul tău ieu nu numai că n'ășî ținea la vieață, dar de mare norocire așî socoti moartea. La aceste vorbe ale mele te gîndește, măi lupule! Du-te în plata Domnului.“

Aşa-î zise şi-î dete drumul.

Tot în sara aceea satele de prin prejur clocoteau de gemete, de chiote, de bocete şi de vaîete: lupşorul nostru zugrumase o turmă întreagă de oi, rupsese mulţime de vaci. Nu numai atîta, dar şi ursului, făcătoriiu său de bine, i-a făcut război. Norocul ursului că a prins de veste şi a rupt degrabă la fugă, numai cu laba i-a făcut semn lupului că l'a cunoscut.

A mai trăit iel tot aşă o bucată de vreme, purtînd groaza cu dînsul; la urma urmelor i-a venit şi lui bătrîneţele. Puterea l'a părăsit, greoiu de tot s'a făcut şi din nenorocire un ţeran l'a şoldit cu parul. S'a vindecat iel nu-î cuvînt, dar tot nu mai ieră ce fusese! Se alungă după iepuri, dar ce folos, nu mai avea iuţală! Se răpezea să fure din cîrd vre-o oaie, pe care o chitise de mult; dar în zădar: cîinii şi ciobanii îl alungau şi se întorcea sărmanul lup cu coada între vine, mai reu de cît un cîne.

„Ce dracul, mi se pare că şi de javre am început să mă tem! gîndea iel şi posomorît apucă prin buruene înspre vizunie; acolò se puse pre pîntece şi începe a urla şi urla aşă de jalnic şi aşă de grozav că bufniţele de prin pădure începură a se văitã, lupii de prin tufişe îi răspundeau tot urlînd în cît părul ţi se făcea măciucă în cap!...

O dată, nu ştiu cum, a avut noroc şi iel să capete un mieluş; l'a apucat de ceafă şi-l tîrîea în pădure. Mieluşul înse, încă prost de tot, vedea că-l tîrîe lupul, dar tot nu înţeleg-a nemică. Numai una spunea hojma: „Ce-î aceasta, ba ce-î cealaltă?

„Îngăduie, ţi-oiu arăt ieu ce-î, neghiobule! respunse lupul infuriet.

„Moşule! nu vreau să mă mai primblu prin pădure! Vreau la mama! Ieartă-mă, moşule, ieartă-mă!“

De-odată s'a luminat mieluşul şi a început a înţelege pentru ce-l ducea moşul în pădure şi a început a se ruga şi a plînge: „Valeu, valeu, ciobănaşul mîeu! Valeu, valeu, cînişorii mîei!“

Stătù lupul și-l ascultă. Mulți miei gătuise iel în vieață, multe oi zugrumase, dar nici una dintr'insele nu plingea așa de jalnic că mieluțul acesta. Pre aceia nu apucă lupul a-i strînge bine de gît și închideau ochii, pare-că așa se cuvenea, pare că-și făceau o datorie.

„Dar uită-te mă rog, mieluțul acesta micuț vrea să trăească; uită-te cum plînge! Ah! pisemne la toți le-î dulce vieața aceasta ticăloasă!“ Ieaca iel de pildă, lupul, cu toate că-î bătrîn, mai chior, dar ar mai vrea să trăească măcar vre-o sutușoară de ani!

Și-a adus atunci a minte atunci de cuvintele ursului: „În locul tău, ieu nu numai că n'așî mai ținea la vieață, dar de mare norocire așî socoti moartea.“

De ce așa? De ce pentru alte ființe vieața, traiul ieste fericire și pentru dînsul, numai blăstăm, greutate și rușine?

Și ne așteptînd respuns, fără de voie lăsă din gură ceafa mielului și cu capul plecat în jos a purces spre locuința sa ca să gîndească mai pe larg la cele petrecute. Dar altă ce-va afară de cele ce știea n'a putut află, adecă afară de omor, hoție, ucidere, n'are încotrò.

S'a trîntit iel la pămînt, dar de loc nu putea șede liniștit, cugetarea îi spunea una și pîntecele alta.

Sau că bătrînele, boalele și suferințele îl slăbiseră ori că foamea îl muncea, nu se știe, dar nu mai avea stăpînire pe cugetarea sa. Neîncetat îi detunau în urechi; ucigașule'î, hoțule'î, afurisitule'î, omorîtoriele'î! Blăstăm pe capul tău afurisitule'î!

Și deși se simțea că nu ierà de vină iel că a fost așa de reu, ci firea lui cea ticăloasă: blăstămurile tot nu putea să le înece: „Pisemne că drept a vorbit ursul că numai moartea îmi va fi de folos, n'am de cit să mă omor“. Dar și aici păcate: un animal nū se poate ucide pe sine. Nemică nu poate face un animal, nici a muri de bună voie, nici a sclimbà șirul lumei; trăiește ca prin somn și moare ca prin somn. Poate cîniî l'or rupe, poate vr'un vînătoriū l'a îpușcà, nu se știe; dar de unde și

cum i-a veni moartea nu se știe. Poate numai foamea să-î vie de hac.

Acuma nici după iepuri nu mai putea alerga, numai păseri mai putea prinde de cînd în cînd. Căptușea vre-un pui de cioară ori vr'un hulub popesc și-și astîmpără foamea, dar ceialalți hulubi strigau și ieî acuma in gura mare: „blăstămătule'î, afurisitule'î! afurisitule'î!“

Și într'adevăr afurisit! Cum, să trăiești numai pentru atita ca să ucizi, ca să omori! Să zicem că nu-î de vină lupul, că nu face din reutate, că pe nedreptul îl blastămă; dar cum să nu-l blasteme! Cite ființi a omorit! Pe câți a nenorocit. Pe ciți oameni nu i-a făcut să verse lacrimi, l'a ciți nu le-a stricat vieța!

Mulți ani s'a muncit, gîndin lu-se la cele petrecute. Cuvintele: *afurisitule'î! hoțute'î* îi ardeau urechile și singur de multe ori le repetă: *ucigaș, hoț, adevărat ticălos sînt!*

Dar foamea nu-l lăsă și mergînd la vinătoare rupea, ucidea, jăfuea.

A început acuma a chema moartea: „Moarte'o, moarte-o! Ce m'ai uitat! Măcar tu fă-ți milă de mine și mă scapă de animale, de oameni și de păseri! Măcar tu scapă-mă de mine însu-mi!“ Zi și noapte urlă iel spre ceriî și oamenii auzindu-î urletul strigau plini de groază: *afurisitule'î! afurisitule'î! afurisitule'î!*

Dar toate au și sfișit. Moartea s'a îndurat de dinsul. S'au ivit în locurile pe unde trăiea iel niște vinători, cariucid lupi chiamăndu-î cu glas ca de lup. Țeraniî de prin prejur au făcut o goană strașnică. Lupu ședea culcat în birlog și auzi un glas care-l chiamă. S'a sculat și s'a dus. Vedea iel că tot drumul ieste împresurat de mătăhăli și că pe o parte și pe alta merg gonașii; dar acuma nu mai încercă să se strezure, să-și facă loc prin mulțime, ci mergea cu capul plecat înaintea morțeî. De o dată l'a lovit ce-vă drept între ochi.

„Tu iești, tu iești, moarte mintuitoare urlă atunci iel!
(traducere din Șcedrin)

Șt. Băsărebeanu.

Ion la Teatru

(Anecdotă populară).

Un boeriū de țară cum la tîrg venise
Și prin tîrg ca omul trebile sfîrșise,
Hotări la teatru, sara să se ducă,
Și se duce, înse ce se mai apucă ;
Chiamă vezeteul :

— Hai să mergi cu mine

„Să-ți arăt și teatru. Ce zici tu?”

— Dă!... Bine“

Merg. Ajung. Boieriul cumpără bilete,
Unul lui și altul lui Ion îi dote.

— Tu la galerie du-te măi Ioane.

— Apoi dă m'oiū duce, dacă zici, cucoane.

— Da. Dar știi pe unde? Doar te-î rătăci?!...

— Apoi mai întreb ieu pîn ce-oiū nemerî.

— Iea pe-aici pe scara asta să te sui

Și să mergi înainte.

— Dar, mă duc, cum spui,

„Pe-acolea”

— Pe-acolo. Dute cum ți-am spus

„Sui virtos. Te suie tocmai pînă sus.

— Pînă hăt în capăt?!..

— Da, dar nu uită!!...

— Îiră!! D'apoi doară cînd zici Dumne-ta,...

„Merg și 'n piatra sacă . . Merg ieu las pe mine

„Că mă duc, Cucoane!!...

— Apoi bine, bine.

„Du-te sus, și-acolo unde-va te-asezi

„Și pe urmă lasă ai tu ce să vezi!!.

„Iese mulți și joacă, muzica le cîntă,

„Și vorb-sc și-aleargă, umblă, se framintă...
— Apoi las, Cucoane, las că mă duc ieu

„Hăt, hăt sus, hăt . . . lasă ce-a vra D-zeu.

Deci boieriū 'n teatru, unde-a vrut, s'a dus
Iear Ion cum zise tocmai hăt, hăt sus,
S'a suit pe scară și s'a tot suit
Hăt în pod la teatru hăt a nimerit.

Înră 'n pod se uită pri'mprejur. ce vede?
Întunerec beznă!.. Ce să facă? Sede

Cum i-a zis boieriul și prin pod ochește,
Vra ce-va să vadă, se mai cioșmolește,
Dar nemic. Mai cată și mai bojbăește
Vre un loc să șadă, pân ce nemerește
Unde-va vr'o grindă și pe ieă s'așază
Cînd va fi să ieasă cine-va să vază.

Sede iel și-așteaptă, șede, măi stupește
Dă pe ceafă cușma și așteptiud gîndește:
— Iaca, mă mieram ieu, cînd prin murgul serei
„Se pornesc cu cîrdul, unde merg boieri!!..
„Iei veneau aice! Auziși minune!
„Las de-acum acasă știu că am ce spune!
„Iei aici vin, lasă... Doamne cît trăești
„Multe vezi!!... Dar uite gusturi boer-ști!..
„Ș'apoi ce'ntunerec!...! Mamă, mămulică,
„Parcă-î iead, nici mîna nu zăresc, nemică...
„Dar boieriul oare prin ce loc să fie?
„Tot pe-aici, dar unde? D-zeu îl știe...
„Dar trăsura încă și cu caii miei
„Ce măi fac săracii?! Tocmai unde-s iei!!...

Cam așa la teatru stînd Ion gîndește
Până cînd adoarme. Teatrul se sfîrșește,
Lumea merge a casă, iar Ion remîne
Tot la teatru pînă se trezește mine.

Demineată înse mîni cum se trezește
Pe-o bageagă ieșe și spie tîng prăvește,
Cată 'ncolo 'ncoace, ca un om, să vadă
Până ce-și oprește ochi 'ntr'o ogradă.
În ograda tocmai unde își lăsase
Caii și trăsura sara cînd plecase,
Și văzînd pe altul caii adăpîndu-și
Și de-ai lui a minte tocmai aducîndu-și
Strigă din băgeagă:

— U! Iu!! Dacă vrei

„Măi Ghio, măi, adapă-mi și căluții miei.
„Dă-le și lor apă. Dă-le la tuspatru
„Și-î adapă bine, că ieu sînt la featru!!.

T. D. Speranță.

Ieste sau nu spiritul ce-và deosebit de materie?*)

Taine a publicat în *Revue philosophique* (deuxième année, III 1877) un studiu sub titlu de *vibrările cerebrale și cugetarea*, în care discută o obiecție, la părere foarte tare, în poțriva celor ce neagă existența *spiritului* ca un ce deosebit de materie.

Ieată ce zic cei ce sînt de altă idee de cît noi.

Dacă cercetăm actele noastre sufletești, fie simțiri, fie cugetări, fie hotăriri, etc. le aflăm cu totul deosebite de materie în mișcare. Chiar dacă am reduce toate actele psihice la senzațiuni feliurite combinate între dînsele, tot nu putem închipui vre o asemănare între o senzațiune și într-niște părțile materiale în mișcare ori cît de complicată ar fi mișcarea aceea. De pildă observarea năuntrică asupra fenomenelor psihice ne face știut ce ieste *dulce, amar; galbăn, verd; puturos*; sunet mai tare sau mai slab ori mai ascuțit sau mai gros. Științele fizice și cele naturale ne dovedesc că atunci cînd în mintea noastră se petrece starea de conștiință numită sunet sau culoare, etc, o parte hotărîtă din materia nervoasă ce alcătuește coaja cenușie a creierului mare se află într'o stare de tremurătură. — Vedem și știm deci că starea de conștiință numită sunet ieste însoțită de o vibrație specială a unor părțile materiale cari fac parte din centrurile nervoase. Tot astfel pentru toate senzațiunile ori cari ar fi iele și pentru toate actele psihice dacă, după Taine, Spencer și mai toți filosofi, primim ideea că actul elementar de conștiință care alcătuește toate stările de conștiință ieste o senzațiune mai simplă. Deci pe de o parte, dacă am presupune știința omenească ori cît de înaintată și dacă am avea instrumente măritoare ori cît de mari, tot n'am putea să nu ne lovim de această ne asemănare între starea de conștiință (act psihic) și între faptul fizic (părțile materiale vibrînd într'un fel special).

Cum că amîndouă lucrurile adecă starea de conștiință și mișcarea părților materiale sînt numai de cît

legate între sine, iese sigur; dar cum urmează unul din altul rămâne o enigmă.

Spiritualiștii au deslegat această problemă presupunând că actele psihice se petrec în altă substanță, în spirit; iar celelalte, adică mișcările, în materie; deci îi caută să explice neasemănarea între faptele observate presupunându-le pricinuite de alte cauze.

Noi am arătat în urmă că sînt *fapte* neexplicabile după presupunerea spiritualiștilor și că din alte dovezi ce aduc nu urmează nemică în potriiva materialismului. Acuma vom arăta că nici acest argument din urmă nu rămîne cu putere în potriiva materialiștilor și că presupunerea noastră că spiritul și materia sînt numai două nume abstracte cari se raportă la fenomene pricinuite de același *ce*, înse întrate în mintea oamenilor pe căi cu totul deosebite. Ideea de materie se află în fundul tuturor impresiunilor primite prin simțuri și știința a reușit să ne dovedească că toate cele ce se află în lume adică ne impresionează, se pot închipui ca alcătuite din un *ce* întins, despărțit în părțile, impenetribil, în mișcare.

Pe de altă parte observarea năuntrică a minții noastre ne arată un șir foarte mare și feliurit de stări de conștiință cari nu par a avea nemică comun cu acel *ce* numit materie și căruia spre deosebire i se poate da numele de *spirit*. Fiind că observarea năuntrică nu ne arată senzațiunile ca întinse orî ca nepenetrabile orî ca în mișcare, de aceea nici acelui *ce* care s'a format prin abstracție ca pricină a lor nu i s'a presupus asemenea însușiri, ci s'a zis că *spiritul* iese o substanță ne întinsă și cugetătoare.

Toată chestia iese acuma de știut dacă avem drept a primi această dualitate de principii, de substrate, în explicarea lumii.

Să cităm pe Taine :

„În adevăr nu putem să ne închipuim o prefacere di'ntr'un feliu de fenomene în celălalt; dar *poate să fie de vină chipul cum ne formăm ideea despre dinsele, calea pe*

care intră în conștiință-ne, poate să fie nereductibilitatea lor numai părută și nu reală. Ast-feliu de înșelăciune n'ar fi de felii ce-vă neobișnuit pentru noi. De regulă, dacă un fapt ni se face cunoscut pe două căi deosebite ne închipuim că am dat de două fapte în loc de unul.

„Așa iese cu lucrurile ce cunoaștem prin simțuri. Un orb din naștere, dacă printr'o operație ajunge să capete vederea, multă vreme nu poate pune în legătură lucrurile ce cunoaște prin pipăit cu acelea-și lucruri când îi vin în conștiință prin văz. Înainte de operație, își închipuia o cea-că de porțelan ca rece, lustruită, în stare de a face asupra mâinei lui cutare întipărire de vârtoșală, de greutate, de formă; când pentru în'ăea oară o vede cu ochii i se înfășoază înse ca o pată albă, și trebuie să-și închipue acel ce alb și lucitoriu ca altă ce-vă cu totul de cît acel greu, rece, neted. Dacă n'ar face experienți ar rămânea cu această convingere; și-ar închipui că altă ce-vă i-a venit în minte prin simțul pipăirei și alta prin al văzului: aceste lucruri ar face parte fie-care din altă lume și între dînsele n'ar putea fi nici o trecere de închipuit. De asemenea, fiind cu ochii închiși și fără să și se dea de veste, vezi o lumină, auzi un sunet, și însfirșit simțestî la mină ca o lovitură de băț; cearcă această experiență asupra unui copil ori asupra unui om neînvățat: va crede că l'a lovit cine-va, că a tul a șuerat și că s'a luminat în odaie foarte tare, și cu toate acestea toate senzațiunile au fost pricinuite printr'un curent electric. Trebuie să fi învățat acustica pentru a ști că acela-și ce care lucrînd asupra nervilor de pipăit ne pricinuește o gidilire, ne pricinuește lucrînd asupra crierilor prin nervii auzului, senzațiunea de sunet. Nu de mult fenomenele de căldură, de lumină, de electricitate se explicau prin niște fluide deosebite între dînsele; acuma înaintarea științei a arătat că acela-și ce, eterul, pricinuește lucrînd asupra unor nervi senzație de lumină, asupra altora, de căldură, etc.... Prin urmare îndată ce avem în noi două idei întrate pe căi deosebite trebuie să vedem dacă nu cum va

se vor fi p ar nd deosebite nu pentru că sînt în realitate, ci pentru că le-am primit pe alte căi.

 nse dacă ne întoarcem la ideea despre senza ie  i la cea despre mișcarea moleculară din centrele nervoase aflăm nu numai că le-am căpătat pe căi deosebite, dar chiar cu totul neasemănătoare. Ideea de senza ie ne vine din năuntru, de a dreptul ; cea de mișcare moleculară din afară, prin mai multe intermediare.—C nd ne închipuim o senza ie, avem chipul acestei senza ii, adecă pre chiar însă- i senza ia repetată  i renăscută. C nd ne  nf o  m în minte o mișcare moleculară din centrele nervoase, avem în minte niște chipuri de senza ii de pipăit, de v z  i de altele, cari s'ar pricinui în noi când, din afară, ar lucr  asupra sim urilor noastre. Mai pe scurt  nf o area ideei de senzațiune  este de o potrivă cu obiectul ;  ear ideea mi c rilor pomenite  este  nf o at  prin grupa de senzațiuni ce s'ar pricinui în noi când am fi pu i în fa a lucrului.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Acum dacă în exemplul cu orbul, niște grupe de senza ii cari veneau tot din afară numai pe căi deosebite,  erau privite în minte ca ce-vă cu totul fără legătură între d nsele, cum ne-am m er  dacă  deia de senza ie nu se poate nici de cum leg  sau deduce din cea de mișcare moleculară?

A a dar avem tot dreptul de a admite că un singur fenomen privit prin năuntru se arată ca stare de con tiin ,  ear pe dinafară ca materie în mișcare.  i presupunerea celor ce nu admit pentru actele psihice alt substrat de cât pentru cele fizice se vede cu desăvîrsire potrivită cu starea de astă-z  a  tiin ei.

Prin urmare di'ntre cele două presupuneri despre cari am vorbit de la începutul articolului trebuie să ne hot rim pentru acea ce nu admite de c t un singur substrat pentru toate fenomenele. Acela- i ce care se arată ca întins  i impenetrabil, în mișcare, ca *materie* adecă, se arată  i ca cuget nd, sim ind etc. adecă ca *spirit*.

Acel ce nu ne poate fi cunoscut cum iese în sine ci numai prin simbole. Știm înse că iese etern și se supune la legi fatale și prin urmare că n'are a face cu D-zeul creștinilor ori al altor credincioși.

Nu numai că avem dovezi că spiritualiștii greșesc presupunând că există o substanță (spiritul) neîntinsă și cu însușirea de a cugeta, simți, voi, etc.; dar putem să și explicăm cu s'a dezvoltat încet, încet această idee începând de la închipuirile oamenilor selbateci și tot subtilizându-se până ce s'a redus la *nemic* căci; spiritualiștii nu pot acuma să ne mai spuie ca cei vechi că sufletul omului iese o materie foarte fină, din pricină ca fizica și chemia au cercetat mater ea din lume și au văzut că se poate reduce la eter, decă că materia aflătoare în spațiul fără de margini iese de un singur feliu. Ne voind să lase ideea existenței sufletului și ne putându-se pune pe față în potriva științei au zis că sufletul există dar nu are întindere, nu ocupă loc în spațiu. A spune că o substanță există fără să ocupe loc în spația iese una din absurditățile cele mai însemnate la cari au ajuns unii oameni căutînd a uni ceea ce nu putea fi împreună: închipuirile necioplite ale oamenilor primitivi cu propășirea științei contemporane. Una din dovezile cele mai zdrobitoare în potriva credinței în spirite și în D-zeu iese înșirarea credințelor de acela-și feliu aflate la popoarele primitive și urmărirea prefacerii lor de la închipuirea că în fie-care om se află un altul care iese tot așa de material ca și omul și care împlă noaptea la vinat și la primblare, colindînd țeri îndepărtate, până la spiritul filosofilor de acuma: substanță neîntinsă înzestrată cu cugetare, etc. Așa feliu ne explicăm în mod firesc cum s'au format aceste credinți în mintea oamenilor și ne simțim gata a lepădă superstițiile apucate din copilăria și a ne mulțămî cu adevărul științific așa cum îl putem cunoaște. Într'un articol viitoriu vom arăta după un autoriu german, pe larg, cum s'a născut ideea de suflet.

Înainte de a închee trebuie să spun că dacă dove-

dim cum am ajuns pe cale firească la ideea de suflete, etc. nu urmează că am și dovedit că nu iese spirit. De aceea am și discutat dovezile ce se pot aduce acuma și chiar se aduc de apărătorii spiritului și am reușit, pre cît ni se pare, a arăta că sînt destule fapte cari nu se pot explica de felii presupunînd existența unui spirit ca ce-vă deosebit de materie (cum sînt de pildă fenomenele dublei personalități) și că di'npotrivă nu se cunoaște nici un fapt care să nu se poată explica, dacă nu mai bine dar cel puțin tot așa de bine, în ipoteza materialistă ca și în a spiritualiștilor. Prin urmare după metoda științifică sîntem datorii a nu crede în spirit, ci a admite că în lume nu iese de cît spațiu și materie în mișcare care iese tot o dată și substratul așa ziselor acte psihice sau spirituale.

I. Nădejde.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În amintirea unor prietenî morți.

S'a dus, nu mai iese, a murit, cuvînt înfiorătoriu! A-zî unul, mine altul și așa pe rînd pe rînd, rîndurile se răresc împrejurul nostru. Prietenii cari împărtășeau aceleași idei, nu-i mai auzi, nu-i mai vezi. Cine ne poate spune: care di'ntre noi va ajunge ziua, luna sau anul viitoriu! Singele îți îngheață, lacrimile te năbușesc gîndind că acela care cit-va timp înainte îți vorbea și-ți arăta părerile lui, acuma nu mai trăiește de cît în mintea prietenilor. Da din nefericire, poate, ieși se află pare—că înaintea noastră, ca niște portrete vii, glasul lor pare că mai resună încă la urechile noastre, pare că așteptăm să-i vedem întrînd ca de obicei. Ce nălucire înse, ieși sînt acuma reci în gropile lor, pradă putregiunei. Din ieși nu mai avem de cît materie moartă. Speranțele, ideile cele mai înalte poate sînt nemicite. Nemic, nemic în locul lor! O vieață! vieață! De ce tot cel ce te are, are și moarte, de ce una de alta sînteți nedeslipite! Cită lup-

tă, cît chin pentru a te ținea acățat de una; cu cîtă ușurință, cînd nici nu te aștepți, cazî prada celeialalte, care te lovește nepăsîndu-î de ce ai mai scump.

Ce-î pasă înse firei de toate acestea! De nenumărate milioane de ani ca o mamă vitrigă își duce neîncetat la moarte copiii.

Noi nu sîntem de cît verigi într'un lanț fără început și fără sfîrșit. Ce-î strică omenirei dacă noi murim unul cîte unul, bine că alții ne ieū locul.

Cine are minte și inimă lucreze pentru binele omenirei, orî ce pas spre bine va folosi dacă, nu nouă, cel puțin urmașilor noștri. Altă nemurire nu putem aștepta de cît nemurirea în amintirea urmașilor noștri. Cel puțin ideile noastre vor ajunge la îndeplinire.

O! scumpi prieteni! înaintea de a muri ați putut avea măcar atîta mîngiere, că în urma voastră aū remas a-grigi apărători ai ideilor ce ne le-ați împărtășit. În gîndul nostru și al prietenilor noștri de acum precum și ale celor viitori veți fi dese orî amintiți și lipsa voastră se va simți! Orî cît de mulți am fi tot sîntem mai puțin de cît cu voi împreună.

Din voi, scumpi prieteni morți, tot ne-a remas amintirea întregă, nestricată. Cu noi ați fost cît timp v'ă bătut inima și dacă v'am pierdut tot ați remas vii moralicește.

Dar iese o moarte mult mai amară pentru noi, iese moartea morală. Dat ne-a fost să vedem din prietenii vechi loviți și de această nenorocire, am gustat și din acest păhar. Am văzut prieteni vii fiind morți pentru noi, după cum voi morți sînteți vii în mintea voastră. Jalnică mai ie și această moarte. Pe unii ni-î rîpește moartea; pe alții aurul, vre-o femeie, ambiția. Ne scîrbim că nu vă mai putem vedea pe voi cei morți și îngropați și ne scîrbim cînd vedem pe cei cari deși vii dar în adevăr sînt morți.

Despre varga și inelul magic precum și despre mesele mișcătoare.

Se numește vargă magică o vargă lungă de lemn, mai adesea de corn care se întoarce și se mișcă în mîna vrăjtorului fără voea acestuia. Din timpurile cele mai vechi se pomeneste de credința că se poate afla unde se află izvoare ori comori ori ucigași... urmînd arătărilor vergei care de la sine se mișcă într'acolo unde trebuie. În Biblie se povestește de această superstiție; Herodot spune că se află la Sciți; la Greci se pomeneste de varga Circeei de a lui Mercuriu; la Romani de varga augurilor, etc.

Inelul cercetătorii nu-î alta de cît un inel legat de o ață, care dacă îl ținem de capătul aței și-l lăsăm atîrnat se pune pe oscilat ori pe descris feliurite linii în aier cînd se află ținut de asupra unui cerc sau elipsă trase, cu cridă de pildă, pe podele și la cari ne uităm. În loc de inel se poate lega ori ce alt corp greu și prin urmare putem zice *pendulul magic* în loc de *inelul magic*.

Masa jucătoare sau mișcătoare iese o masă în jurul căroră se așază mai mulți oameni și pun mînele pe dinsa; dacă le spunem că masa se va învîrți într'o parte anumită ori dacă ieii de la sine se așteapta să se miște... așa se întîmplă: masa începe a se învîrți și a se mișcă.

De toate aceste fenomene se folosesc acuma spirițiștii pentru a face pe cei ce au încredere într'inșii să creadă că niștes piritice vin de pun aceste lucruri în mișcare.

Să vedem ce iese adevărat în aceste fenomene și tot odată să arătăm cum se pot explica prin o lege *psihofiziologică*.

Iată o experiență pe care o poate face ori cine. Luăm un inel de fier, îl legăm cu o ață de cînepă și, ținînd ața de capătul slobod, ne sprijinim mîna pe masă ca să nu tremure, apoi ne uităm cum se mișcă inelul hlobănîndu-se la dreapta și la stînga; uitîndu-ne la mișcare ne așteptăm, ne închipuim cum oscilează și oscilările se și fac din ce în ce mai tari și cu atîta mai ușor se petrece fenomenul cu cît mîna se sprijinește mai departe de închietură și mai aproape de cot. Dacă tragem pe podele o circumferință cu cridă sau cu cărbune și ținem pendulul deasupra ieii, privind linia trasă, vom vedea că pendulul se mișcă făcînd în aier o circumferință. Dacă vom trage pe podea o elipsă pendulul va face o elipsă. Cînd ne vom închipue că mișcarea trebuie se înceteze, chiar și încetează. Dacă punem un carton între pendul și între linia trasă, mișcarea se oprește; dacă închidem ochii de asemenea. Deși Chevreul care mult timp a cercetat aceste

fenomene credea la urmă că se cere numai de cît să vadă experimentatorii linia, pentru ca să o descrie și pendulul; cercetările lui Bertrand au dovedit că iese de ajuns să ne închipuim, chiar fiind cu ochii închiși că pendulul face o circumferință pentru ca să o facă.

Fenomenele se explică prin următoarea lege: „*Se dezvoltă în noi o acțiune musculară care nu i pricinuilă de voință, dar urmează din o cugetare îndreptată asupra unui fenomen din lumea din afară, fără să ne îngrijim de lucrarea musculară trebuitoare pentru arătarea fenomenului.*”

Cu alte cuvinte cînd ne gîndim că pendulul va descrie o circumferință, fără știrea și fără voea noastră facem cu mușchii mînei încordările cuvenite pentru a face pendulul să se miște descriind corpul greu o circumferință!

Tot prin ajutorul acestor legi se explică și mișcarea meselor. Faraday a făcut mai multe experiențe asupra acestei chestii și a ajuns la închiere că mesușele, cu cite un singur picior, se mișcă din pricină că fără de voie, acei ce țin minele pe dinsele apasă în partea aceea în cotrò s'a spus că masa se va mișcă. Iată și două experiențe din cari urmează că lucrurile se petrec în adevăr astfel.

1. Punem patru sau cinci bucăți de carton lustruit și uns cu unt de lemn și rugăm pe cei cu cari facem experiența să sprijinească minele nu pe masă dar fie care pe clitul de foi de carton ce-i stă dinnainte; dacă masa nu se mișcă din loc tot vedem înse că foile de carton sau lunecat unele pe altele într'acolò încotrò trebuie să se miște masa, cu alte cuvinte că experimentatorii, fără de voie, au împins și lateral nu numai în jos, alt-teliu nu s'ar fi lunecat cartoanele. Dacă masa se mișcă; vedem că s'a mișcat în urma cartoanelor, căci acestea se află mai tare strămutate de cît masa.

2. Dacă punem în fața mesei o vargă verticală și dacă însemnăm pe o bucată de carton lipit pe masă cu mastic o linie așezată în dreptul vergei. Observăm că masa se mișcă dacă experimentatorii nu văd varga și stă locului dacă o văd. Deci cînd vedeau semuul și înțelegeau ca masa ce mișcă lucrau fără de voie în potriva mișcării și îndreptau apăsarea laterală.

Despre varga magică de asemenea ne luminăm din cele spuse, căci firește că cel ce o ține în mînă o va mișcă în cotrò își va închipui că trebuie să se bage de samă; cite se povestesc despre minunile făcute cu asemenea vergi trebuie să fie minciuni; dar noi putem explica cum se face că cheea beserecei arată pe tălhariu. Se știe că priu popor iese obiceiū de cercă cu cheea de la beserecă cine iese tălhariul. Dă la fie-care se ție cheea între

două degete, unul de la o mână și altul de la alta și i se spune că de va fi furat cheea are să se sucească și să cadă. Firește că cheea trebuie să se întoarcă fără de voie prin apăsări musculare neconștiențe la acel ce crede că se va întoarce.

Din cele spuse în acest articol urmează că multe fenomene adevărate, au fost privite ca povești și că prin cercetări serioase s'a putut deosebi ce iese iscodit în asemenea lucruri. Studiul acestor materii este foarte trebuincios; căci numai astfel, aflând cauzele firești ale fenomenelor celor mai ciudate, vom putea debăra pe oameni de atâtea credinți superstițioase. Tot spiritismul nu-i altă ce-vă de cit șarlatanie întemeată pe un număr de fenomene nervoase mai mult sau mai puțin cunoscute. Despre magnetismul animal am arătat în alt număr ce iese de crezut, dovădind tot o dată că nu are nici un rol magnetismul în asemenea fenomene cari se pot produce prin multe mijloace ce lucrează asupra sistemului nervos. (Faptele din R. philosophique).

T. U.

Poesiă populară din Crușova (Macedonia)

Cullésă și anotată de Vangelii Petrescu Crușoveanu.

**Textu arumănescu
original.**

SETEA A GIONELUI

**Traducțiune în dialectul
dunărean**

SETEA JUNELUI

Na parte tu¹⁾ *chiare*²⁾
Și tricea 'nă³⁾ *cărăvane*⁴⁾
Încărcată de sare;
Și un *gione*⁵⁾ mă' mare.
Încăllar pe *mullare*⁶⁾,
Cu *șimia*⁷⁾ arăcută,
Să *il'i* țină *umbrată*
Fația *impeticată*⁸⁾

În a parte (în partea cea) *la*
Și trecea *uă caravană* (*umbră*)
Încărcată cu sare;
Și un *june* măi mare,
Căllare pe un *cațir*,
Cu *stergarul* aruncat (pe cap)
Ca să *i* țiiă *umbrită*
Fația *i impetică*

NOTE

- 1). *Tru* sau *tu*, abreviere din *întru*. înseamnă în *Tru casă* sau *tu casă*, ~~va se~~ *dică în casă*. — 2) *Chiare* va se *dică loc umbros, loc recoros*. *Tu chiare*, în *umbră, la umbră*. Vorba asta

Cu gura uscată
 Și cu buza cripată
 Și cu limba *scrumată*

*Ti*⁹⁾ 'nă³⁾ *chică*¹⁰⁾ de apă.
 Și *adămosi*¹¹⁾ 'nă³⁾ *fătă*
*Iu*¹²⁾ și *vhinea*¹³⁾ dintre apă.
 — „Fătă, *moî*¹⁴⁾, *mărată*,¹⁵⁾
 „Dă'ni¹⁶⁾ 'nă³⁾ *chică*¹⁰⁾ de apă!“
Féta și'l *muntréște*,¹⁷⁾
 Și cu gura nu'l *gréște* (gră-
 Inima *îli* jiléște iésce);

Cu gura uscată
 Și cu buza crăpată
 Și cu limba *négră și uscată ca*
 (*scrumul*)

Pentru uă picătură da apă.
 Și 'ntélني *uă fătă*
Care venia de la apă
 — „Fătă, *fa*, *gingașă*.
 „D'mi uă picătură de apă!“
Féta că *se uită la el*,
 Și cu gura nu'î vorbesce,
 Inima *îj* jelesce (de milă),

este vechiă. După aparință și asemănare cu *chiaro* italianescu, par'că *chiare* ar trebui să însemneze *sóre, lumină mare*; chiar sensul poeziei pare a fi așa; însă bătrânii nostri, părinții mei îmi spun că *chiare* va să dică *loc umbros, recoros*. — ³⁾ În loo de *una* sau *ună*, se dice prin abreviare 'nă. Chiar în dialectul de la Roma se dice 'na *sicasa* în loc de *una casa*, nă casă. — ⁴⁾ În părțile Turciei locuite de Români, nu existu năi sau drumuri pentru căruțe; transporturile se facu pe cai, asini și muli (catări). Mai asdessea, proprietarii de cai și muli cari fac transporturile cu ast-fel de *caravane*, sunt Români, numiți *cărvănarî*. — ⁵⁾ *Gione* însemneză june, *tênér*. — ⁶⁾ *Mulare*, catir. — ⁷⁾ *Șimia*, (după turcesce) însemneză *stergur, basma*. — ⁸⁾ *Façiu 'mpeticată*, adică așa de urâtă că par'că ar fi fost făcută de diverse petice cusute între ele — ⁹⁾ *Ti* va să dică *pentru, de*. — ¹⁰⁾ După cum în dialectul dunărean se pune pe allocurea *chi*, în loc de *pi, chicioře, chiept, chielle*, în loc de *picioře, piept, pielle*, așa și în Macedonia se dice *chieptu, chierdere, chielle, chică*, în loc de *pieptu, pierdere, piele, picu (picătură)*. — ¹¹⁾ *Andămosire* (după grecesce) însemneză *intitnire*. — ¹²⁾ *Iu* va să dică *unde. Iu te duci? Unde te duci?* În unele frase cum este aceasta *iu vhinea dintre apă*, vorba *iu* însemneză *care*. — ¹³⁾ *Litera v* lângă *i* se se pronunție în Macedonia ca gama grecescă γ . Noi am represintat sunețul acesta de gama grec prin *vh*. Astfel dicem *vhinū, vhiéspe, vhiérme*, în loc. *devinū, viespe, vierme*, etc. — ¹⁴⁾ În România se dice *mă*, sau *măi* la bărbați, și *fa* sau *fă* la femei. În Macedonia, se dice *moî* și la bărbați și la femei. — ¹⁵⁾ *Mărat, mărată*, se dice de persóne cari inspiră *sympathiă* sau milă. Se póte traduce într'un casu prin vorba *bietū*, în alt casu prin

Și mult se *minduiéște*¹⁸⁾.
 — „Fétă, moř¹⁴⁾, mărată¹⁵⁾,
 „Ce iři¹⁶⁾ ti *minduești*¹⁸⁾,
 „Apă nu iři mi mești¹⁹⁾?..“
 — „Nu iři mi *minduiescū*¹⁸⁾,
 „De cât ti jelescū,
 „Că n'am cu ce să te *mescū*;
 „Apa ce 'ři¹⁶⁾ am luată,
 „'ři este misurată,
 „Si *ma*²⁰⁾ s'ua *hărzuiescū*²¹⁾
 „*Dada*²²⁾ va iři¹⁶⁾ mi bată.
 „*Mine*²³⁾ 'ři*iescū*²⁴⁾ *Arumână*²⁵⁾
 „Și *vhinū*¹³⁾ de la fontână.
 „*Gione*⁵⁾ *Cărvănare*⁴⁾,
 „Ce stai 'n callea mare,
 „*Ma*²⁰⁾ iři tu sete apă

Și mult se *gândesce*.
 — „Fétă, fa, *gingașă*,
 „De ce mi te *gândesci*,
 „Și apă nu'mi *dăruiesci*?...“
 — „Nu mă *gândescū*
 „De cât te jelescū
 „Că n'am cu ce să te *dăruiescū*;
 „Apa ce 'mi am luat,
 „'Mi este măsurată,
 „Și *daca* oii *dărui-o*,
 „*Mama* o să mă bată.
 „*Eū smu Româncă*,
 „Și viū de la fontână
 „*June cărvăndre*,
 „Ce stai 'n callea mare,
 „*Dacă* 'mi 'ři e este de apă,

vorba *gingasiū*. — 16). *Mi* și *ni* se pronunță în multe vorbe ca *gni* al Francesului și al Italianului. Noi ne am servit de ři pentru a represinta sunetul acesta. *Iři*, 'ři *este*, řiere, řiercūri, aři, cāl-cārū, în loc de imi, 'mi *este*, micre, miercūri, anři, cāl-cāiū. — 17). *Munțire* însemnă a observa, a lua sēmă, a se uita la ce va. — 18). *A se mindui* (de la *mindu* însemnă a se gândi, a cugeta, a sta pe gânduri. — 19). *Mescere* însemnă a dărui, a da gratis. In frasa nu iři mi mesci, pronumele imi, mi, este pus de două ori; cum la Dunăre se dice nu'mi dai mie. — 20). *Ma* însemnă ca în italianesce însă, dară. In poezie populari vechi, *ma* are și sensul de *daca*. In vorbire, astădi, se dice *cara* în loc de *daca*. — 21). *Hărzuiescū* (după grecesce), dăruescū. Chiar la Bucuresci se dice *hărziti*, în loc de *dărui*. — 22). *Dada* însemnă *mama*. Avem în Macedonia vorba *mama*, dară dicem și *dada*. Vecinii Bulgari dicu *măica*. — 23). In loc de *eū*, *tu*, se dice *mine*, *tine*. — 24). In loc *eū sunt* sau *eū is*, se dice *mine escū* sau *mine hiū*. — 25). La Dunăre se pune a 'naintea vorbelor *alemăiă*, *alăută*, *atunci*, etc. In Macedonia sunt multe de vorbe la cari se adaugă un a la 'nceput; mai alles vorbele care 'ncepū cu r: *Arumăniū*, *aremanē*, *aride*, *aua*, *alichire*, *analt*, *asgunire*, *alavdare*, *asburare*, *ascapare*, în loc de *Romăniū*, *remăne*, *ride*, *ua* (latinesc *ua* va se dică *strugure*), *lipre*, *nalt*, *gonire*, *laudare*, *sburare*,

„Dinile s'ti adapă;
„Ma²⁰⁾ tu dor ti⁹⁾ fête,
„Sê arđi tu¹⁾ hicate²⁶⁾!...“

„Dinele sê te adape;
„Daca 'Ńi e dor de fete
„Sê arđi la ficatŃi!...“ (Sê'Ńi
arđă ficatŃi!....

(din Albumul Macedo-romîn).

FELIURIMŃI

Richard Owen, după ce a făcut cunoscute mulțime de reptile din terenul triasic din Africa de sud, a dat și de un mamifer și i-a studiat aproape tot craniul. Până acuma nu s'a mai aflat un mamifer așa de vechi și așa de mare, cele cunoscute din triasul european și american erau mici. Owen a numit mamiferul nou descoperit *Tri-tylodon* (adecă avînd dinți cu cîte trei bulbucături). Se apropie mai mult de *Streognathus* cunoscut din Oolit. Se deosebește înse atîta de mamiferele cunoscute în cît nu aruncă nici o lumină asupra înrudirei acestei clase.

(Comptes rendus No. 11 (17 Mars 1884)).

Ch. Brogniart trimese o notă despre descoperirea unor insecte colosale în terenurile carbonifere de la Comentry (Allier). Erau pe atuncŃi, pe cînd se formau păturile pomenite, *Phasmiene* cari erau lungŃi cel puțin de cincizeci de centimetri și cu aripŃi ale cărora virfuri, cînd zbură animalul, erau depărtate de cîte 70 de centimetri.

(Comptes rendus No. 13, (31 Mars 1884).)

scapare, etc. În dialectul de la Roma, se observă același fenomen: *arritoruo* în loc de *ritorno*, etc. — ²⁶⁾. *Fi* se pronunță *hi*, și astfel dicemŃu *hitiu*, *hier*, *hicat*, *sê hiba*. În loc de *fiu* *fier*, *ficat*, *să fiă*, etc.